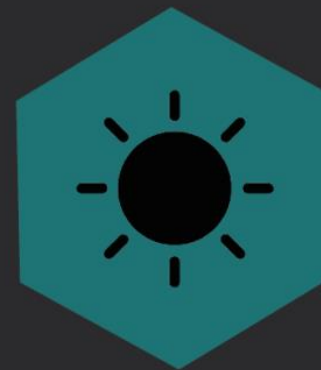
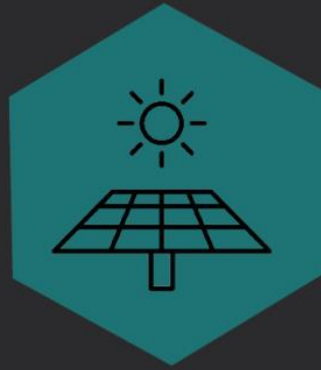

Frames met Energie

Discursieve analyse van het gesprek rondom stichting Urgenda

**E:M+
MA**

Irene Kelder, MA
Marije Zegwaard, MA
Maartje Harmelink, MA
dr. Joana Duarte
dr. Annette Klarenbeek
September 2016

Inhoud

1. Inleiding	1
1.1. Urgenda.....	1
1.2. Discursieve analyse.....	2
2. Methode.....	3
2.1. Dataverzameling	3
2.2. Stappen in de analyse.....	4
3. Resultaten.....	5
3.1. Patroon 1: duurzaam Nederland als realistisch scenario presenteren.....	5
3.2. Patroon 2: ondermijnen haalbaarheid van scenario 'duurzame samenleving in 2030'.....	8
3.3. Patroon 3: constructies van betrokkenheid	11
3.4. Patroon 4: urgentie creëren voor duurzaamheid.....	14
4. Conclusie.....	20
4.1. Interactie rondom Urgenda	20
4.2. Patronen in de interactie	20
4.3. Gespreksdilemma's in de interactie.....	21
4.4. Energiecommunicatie-instrument	22
Referenties.....	23

1. Inleiding

De Rijksoverheid wil het percentage duurzame energie laten groeien: van ongeveer 5% nu, tot 14% in 2020 en 16% in 2023. De ambitie van de nationale overheid om te voldoen aan de duurzaamheidsdoelstellingen botst regelmatig met lokale overheden en burgers. Niet alleen bestuurders en beleidsmakers stuiten op weerstand tegen voorgenomen energieprojecten. Vooral ook medeburgers die zelf al wél actief zijn rond energietransitieprojecten, merken in de praktijk dat hun inspanningen niet altijd aansluiten bij anderen in de samenleving. Een ander struikelblok bij het halen van de duurzaamheidsdoelstellingen, is de langzame acceptatie van het algemene publiek van vernieuwende interventies op het gebied van duurzaamheid en energie.

Bestuurders en beleidsmakers bij organisaties en overheden geven aan behoefte te hebben aan een communicatief handelingsperspectief in de zin van kennis en tools. Daarnaast vinden burgers die in energiecollectieven actief zijn, nog onvoldoende aansluiting bij medeburgers. Daarom werkt het lectoraat Communication & Sustainable Society in dit onderzoek 'Frames met Energie' samen met communicatieadviesbureau EMMA en Ús Koöperaasje om een energiecommunicatie-instrument te ontwikkelen waarmee hoogbetrokken burgers, bestuurders en beleidsmakers op het gebied van de energietransitie effectiever kunnen opereren. Om een beter inzicht te krijgen in de factoren die een positief effect hebben op de acceptatie van nieuwe energieprojecten, analyseren we zogenaamde 'best-practice-cases': initiatieven die zich op succesvolle wijze ontwikkelen en die als voorbeeld kunnen dienen voor andere lokale energie-initiatieven. In dit onderzoeksrapport staat de Stichting Urgenda centraal.

1.1. Urgenda

Urgenda, een samentrekking van Urgente Agenda, is in 2007 opgericht door Jan Rotmans en Marjan Minnesma. Urgenda is een organisatie voor duurzaamheid en innovatie die Nederland, samen met bedrijven, overheden, maatschappelijke organisaties en particulieren, sneller duurzaam wil maken. Dat doen zij met een concreet actieplan en projecten. De eerste ideeën en strategie voor de 'urgente agenda' stonden op de voorpagina van *Opinie en Debat* van NRC (Urgenda.nl).

Een aantal berichten uit de media wijst erop dat Urgenda zeer succesvol is. Zo stelt Vincent Dekker in zijn artikel in *Trouw* dat Urgenda op een overtuigende manier is geslaagd een aanjager te zijn van de ontwikkeling naar duurzame energie. Kort nadat de actie 'Wij willen zon' van Urgenda een succes bleek (ze verkochten meer dan 50.000 zonnepanelen zonder dat er subsidie nodig was), ontstonden er in Nederland namelijk vele gezamenlijke inkoopacties voor zonnepanelen (Dekker, 2015).

Een ander succes van de organisatie is de gewonnen klimaatzaak voor beter Nederlands klimaatbeleid. De rechtbank oordeelde dat de overheid meer en effectievere klimaatacties moet ondernemen om het Nederlandse aandeel in mondiale uitstoot te verminderen. Deze juridische redenering is een mijlpaal, nooit eerder verplichtte een rechter een Staat om maatregelen te nemen tegen klimaatverandering (Urgenda.nl).

In dit onderzoek presenteren wij een discoursanalyse van Urgenda om inzicht te kunnen krijgen in de communicatieve benadering van deze organisatie. Een discoursanalyse leent zich uitstekend voor het in kaart brengen van contextuele aspecten en relaties. Discoursanalyse kan onderliggende zorgen en dilemma's van verschillende stakeholders aantonen en verschillende typen argumenten zichtbaar maken. Door dit te doen, kun je in de communicatie en het beleid beter aansluiten bij waar mensen gevoelig voor zijn. Als het gaat om bijvoorbeeld het creëren van draagvlak, is dat van groot belang.

De volgende onderzoeksvragen staan centraal in dit onderzoek:

Hoe wordt de interactie rond Urgenda vormgegeven in de periode van maart 2007 tot en met juni 2015?

De centrale vraag valt uiteen in de volgende twee deelvragen:

- 1. Welke dominante patronen zien we terug in de conversaties en welke functie(s) vervullen deze voor de partijen die het patroon naar voren brengen?**
- 2. Welke gespreksdilemma's kunnen uit de conversaties worden geïdentificeerd?**

1.2. Discursieve analyse

Om de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden, wordt een discoursanalyse verricht. Bij een discoursanalyse is aandacht voor de wijze waarop mensen in gesprek met elkaar dingen *doen* met taal (Potter, 1996). In gesprekken streven mensen – vaak onbewust - bepaalde 'effecten' of ('doelen') na: ze brengen een bepaalde werkelijkheid naar voren en dichtten elkaar daarbij bijvoorbeeld ook bepaalde 'rollen' en verantwoordelijkheden toe. Om dergelijke doelen te bereiken, moeten ze geloofwaardig zijn (Edwards, 1997). Echter, omdat geloofwaardigheid niet vanzelfsprekend is, heeft een spreker per definitie een zogenaamd gespreksdilemma (bijvoorbeeld: de onschuld of objectiviteit van de spreker staat op het spel). Al pratende proberen we, door bepaalde discursieve strategieën toe te passen, aan het probleem tegemoet te komen. Wanneer het gaat om onze objectiviteit, zullen we ons bijvoorbeeld eerder profileren als expert dan als persoonlijk betrokkene bij het onderwerp.

In de beschrijving van de discoursanalyse vormen dominante patronen het uitgangspunt. We spreken van patronen als herhaaldelijk uit een bepaald type argument wordt geput. Deze dominante patronen worden gevormd door terugkerende discursieve strategieën en retorische middelen. Een systematisch overzicht van de patronen, discursieve strategieën en gespreksdilemma's zal richting geven aan het ontwikkelen van een energiecommunicatie-instrument.

Met dit discoursanalytisch onderzoek beogen we dus inzicht te krijgen in de patronen en gespreksdilemma's die naar voren komen in de gesprekken tussen Urgenda en het publiek. In het volgende hoofdstuk (2) gaan we in op de wijze waarop we de patronen en gespreksdilemma's hebben achterhaald. Daarnaast bespreken we de totstandkoming van de dataset. In hoofdstuk 3 presenteren we de resultaten van de discoursanalyse. We richten ons daarbij voornamelijk op de totstandkoming van patronen en de effecten die door middel van deze patronen bereikt worden. In hoofdstuk 4 volgt de conclusie.

2. Methode

2.1. Dataverzameling

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden, hebben we relevante online- en krantenberichten rondom Urgenda verzameld. Om tot een geschikte dataset te komen voor onze discoursanalyse, heeft communicatieadviesbureau EMMA allereerst een inventarisatie gemaakt van de pieken in de berichtgeving rondom Urgenda van begin 2009 tot eind 2015. Reden hiervoor is dat in pieken de kans op de vorming van een dominant patroon meestal kansrijker is, omdat meer actoren zich met het onderwerp bezighouden. Omdat het onderzoeksprogramma waar gebruik van wordt gemaakt niet verder teruggaat dan 2009, is vanaf dat moment een inventarisatie gemaakt. Na deze eerste inventarisatie is een uitgebreidere analyse uitgevoerd om beter inzicht te krijgen in de verschillende onderwerpen die voorkomen in de berichtgeving. De keuze voor het organiseren van de dataset rondom de pieken blijkt uiteindelijk niet de beste te zijn. Het aantal pieken is namelijk te hoog en het zijn vaak meerdere onderwerpen die samen een piek vormen.

Wel vielen twee dingen op. Allereerst zijn er een aantal steeds (jaarlijks) terugkerende onderwerpen. Daarnaast zijn er ieder jaar een paar onderwerpen die bijdragen aan de pieken. Communicatieadviesbureau EMMA heeft deze onderwerpen als uitgangspunt genomen voor het samenstellen van de datasets, omdat het vermoeden bestaat dat deze terugkerende en eenmalige onderwerpen samen goede aanknopingspunten kunnen bieden voor het vinden van patronen in de dataset. Het gaat om de volgende onderwerpen:

- De actie Wij Willen Zon
- De Regiotour/de duurzaamheidsscaravaan
- Het rapport Nederland 100% duurzaam in 2030
- De Dag van de Duurzaamheid en de Duurzame top 100

Om de berichten te ontsluiten, is gebruik gemaakt van het social media monitoring programma 'Coosto'. Urgenda is opgericht in 2007, terwijl Coosto niet verder teruggaat dan 2009. Om deze periode toch mee te kunnen nemen in de dataset, is ook gebruik gemaakt van de database LexisNexis. Hierin zijn nieuwsartikelen terug te lezen per jaar en periode. Met de artikelen uit de eerste twee jaren van het bestaan van Urgenda, is ook een dataset gemaakt van het begin van Urgenda, in de jaren 2007-2008. Uiteindelijk bestaat de dataset uit vijf verschillende delen met in totaal 460 berichten. Zie onderstaande tabel voor een overzicht van de data:

Tabel 1: Overzicht van de dataset

	Dataset 1	Dataset 2	Dataset 3	Dataset 4	Dataset 5	Totaal
Krantenberichten	19	37	4	82	10	152
Artikel	16	7	4	4	10	
Column	1	1				
Opiniestuk	2					
Reacties op krantenberichten		29		78		
Social Media		72	76	102	58	308
Facebook		2		63	4	
Twitter Retweets		69	76 15	39	53 1	

Blog		1			1	
Totaal	19	109	80	184	68	460

2.2. Stappen in de analyse

De 460 berichten zijn onderworpen aan een discoursanalyse. Tijdens een discoursanalyse wordt op zoek gegaan naar sociale werkelijkheden – zoals houdingen, identiteiten of de vanzelfsprekendheid van bepaalde opvattingen – die in de interactie worden gecreëerd. Veelal zijn deze sociale werkelijkheden impliciet aanwezig (Klarenbeek, Stinesen & Hartog, 2014). De analyse wordt gedaan aan de hand van een aantal belangrijke analyseprincipes. Er wordt gekeken naar:

1. *Het effect van de gebruikte gespreksstrategie op de ontvanger(s):* hoe pakken zij de uiting op?
Deze betekenisverlening door de ontvanger geeft inzicht in het doel van de gekozen formulering.
2. *Het effect van de gekozen formulering ten opzichte van mogelijke alternatieven.*
Zo kan in kaart worden gebracht welke mogelijke alternatieve versies worden weerlegd door de gekozen formulering.
3. *Het effect van de verschillende gevonden formuleringen als je ze met elkaar vergelijkt.*
Variaties in uitspraken vormen een aanwijzing voor de verschillende doelen die de uitspraken kunnen vervullen.
(Potter, 1996; Edwards, 1997; Klarenbeek, Stinesen & Hartog, 2014).

Deze stappen zijn door een viertal onderzoekers doorlopen. De analyse heeft geleid tot de formulering van een aantal dominante discursieve patronen en een selectie van de meest illustratieve fragmenten die daarbij horen. In het volgende hoofdstuk gaan wij dieper in op de geïdentificeerde patronen en de analyse van de bijbehorende fragmenten.

3. Resultaten

In dit hoofdstuk worden de resultaten van de discoursanalyse beschreven. Na een uitvoerige bestudering van de dataset, zijn vier dominante patronen geïdentificeerd. Twee daarvan zijn gerelateerd aan de wijze waarop Urgenda zich presenteert (patroon 1 en 4). De andere twee zijn tot stand gekomen uit de reacties van de burgers (patroon 2 en 3):

1. Duurzaam Nederland als realistisch scenario presenteren (*Urgenda*)
2. Ondermijnen haalbaarheid van scenario 'duurzame samenleving in 2030' (*burgers*)
3. Constructies van betrokkenheid (*burgers*)
4. Urgentie creëren voor duurzaamheid (*Urgenda*)

De patronen komen tot stand door de inzet van een aantal discursieve strategieën en retorische middelen. Hieronder worden deze aan de hand van voorbeeldfragmenten toegelicht.

3.1. patroon 1: duurzaam Nederland als realistisch scenario presenteren

Een dominant patroon in onze dataset is het presenteren van een duurzaam Nederland als realistisch scenario. Urgenda laat in haar berichten zien dat een duurzaam Nederland te behalen is. Binnen dit patroon is sprake van één dominante discursieve strategie: *anticiperen op mogelijke obstakels*.

Discursieve strategie: anticiperen op mogelijke obstakels

Overkoepelende strategie binnen dit patroon is het anticiperen op mogelijke obstakels, bijvoorbeeld dat duurzaam gedrag duur is, of dat men niet weet hoe zij kunnen bijdragen aan een duurzame samenleving. Deze mogelijke obstakels worden door Urgenda op verschillende manieren op voorhand weggenomen. De volgende fragmenten zijn allemaal afkomstig van de directeur van Urgenda, Marjan Minnesma:

Fragment 1:

1. *Je kunt een gemiddeld huis voor 35.000 euro energieneutraal maken.*
 2. *Dat is hetzelfde bedrag dat je in vijftien jaar uitgeeft aan energie.*
 3. *Het is dus te financieren als bijvoorbeeld pensioenfondsen erin stappen.*
 4. *Na vijftien jaar heb je de investering terugverdiend,*
 5. *ben je energieneutraal en heb je geen energierekening meer.*
- (De Correspondent, 14/03/2014)

Minnesma geeft in regel 1 aan dat een 'gemiddeld' huis voor 35.000 euro energieneutraal is te maken. De suggestie wordt hiermee gewekt dat de meeste huizen energieneutraal kunnen worden voor dit bedrag, waarmee het beeld van een duurzaam Nederland aannemelijker wordt. Ook door een specifiek bedrag te noemen, wordt het energieneutraal maken van een huis concreet gemaakt.

In regel 2 zegt Minnesma dat 'je hetzelfde bedrag in 15 jaar uitgeeft aan energie'. Dat een energieneutraal huis te financieren is (zie regel 3) wordt hierna als een logisch gevolg gepresenteerd ("het is dus..."). Toch schetst ze daarna een voorwaarde: "als bijvoorbeeld pensioenfondsen erin stappen". 'Bijvoorbeeld' suggereert dat er ook andere mogelijkheden zijn,

het kunnen ook andere fondsen zijn. Urgenda laat hier echter wel mee zien dat ze weet hoe een huis energieneutraal kan worden en dat het ook daadwerkelijk mogelijk is (na 15 jaar).

Vervolgens presenteert Urgenda in regel 4 en 5 concrete resultaten op feitelijke wijze. Uitspraken als 'heb je' en 'ben je' wekken de suggestie dat het vanzelfsprekend is dat de investering na 15 jaar is terugverdiend, dat 'je' dan energieneutraal bent en dat 'je' geen energierekening meer hebt. Er lijkt op deze manier geen discussie mogelijk over of dit waar is of niet. Hier is ook te zien dat de lezer steeds persoonlijk met 'je' wordt aangesproken (ook in regel 1 en 2). Op deze manier brengt Urgenda het duurzame gedrag dichtbij de burger en lijkt het voor iedereen toegankelijk te zijn.

In dit fragment wordt een mogelijk obstakel weggenomen door een concreet resultaat te benoemen. Urgenda geeft aan dat de investering na 15 jaar is terugverdiend en dat je dan geen energierekening meer hebt. Op een mogelijk financieel obstakel wordt zo dus geanticipeerd, waarmee een duurzaam Nederland als realistisch wordt gepresenteerd. De suggestie wordt namelijk gewekt dat Urgenda weet hoe het te financieren is, en dat het ook daadwerkelijk kan, maar dat er toch nog anderen (bijvoorbeeld pensiofondsen) nodig zijn om dit te bereiken. Ook in het volgende fragment wordt een beroep gedaan op collectiviteit:

Fragment 2:

1. *Deze visie, dit actieplan is dus ook een agenda,*
 2. *een urgente agenda. Het laat zien dat iedereen stappen kan*
 3. *zetten en roept mensen op hun eigen agenda te maken.*
 4. *Niemand kan het alleen. De overheid niet, bedrijven niet, burgers niet.*
 5. *Maar samen kunnen we het wel: bouwen aan de nieuwe economie,*
 6. *met nieuwe beroepen en nieuwe banen, op 100 procent duurzame energie.*
- (Joop.nl, 14/03/2014)

Hier spreekt iemand van Urgenda over hun visie en actieplan: 'het is ook een agenda'. Dit roept een beeld op van een lijst met punten die behandeld moeten worden of notities van wat er wanneer gedaan moet worden. Hiermee wordt de suggestie gewekt dat er concrete acties worden besproken in die agenda, wat laat zien dat Urgenda handvatten biedt. Waarvoor precies, wordt later in regel 5 en 6 besproken: om te bouwen aan "de nieuwe economie, met nieuwe beroepen en nieuwe banen, op 100 procent duurzame energie".

In regel 2 en 3 wordt de suggestie gewekt dat 'iedereen' stappen kan zetten om dit te bereiken: een nieuwe samenleving op 100 procent duurzame energie. Door deze generalisatie wordt de haalbaarheid van een duurzame samenleving versterkt. Hiermee wordt tevens op een mogelijk obstakel geanticipeerd: dat men niet weet hoe zij aan de slag kunnen met duurzame energie. Er is nu immers een agenda die laat zien dat iedereen het kan (zie regel 2). Ook wordt in het fragment een oproep gedaan aan de 'mensen' om hun eigen agenda te maken. Door deze generalisatie wordt iedereen opgeroepen om in actie te komen voor een duurzame samenleving. Zo wordt iedereen hiervoor verantwoordelijk gemaakt.

In dit fragment wordt collectiviteit als voorwaarde gepresenteerd voor het slagen van deze nieuwe duurzame samenleving. In regel 4 zegt Minnesma dat 'niemand' het alleen kan. Deze *extreme case formulation*, een uiting met extreme term die wordt gebruikt ter rechtvaardiging of ter verdediging van een beschrijving (Pomerantz, 1986), suggereert dat echt helemaal niemand het alleen kan. Daarna geeft ze aan: "de overheid niet, bedrijven niet, burgers niet". Dit is een

zogenaamde *three-part list*. Doordat deze drie facetten dekkend lijken voor wat er wordt beschreven, wordt een beeld opgeroepen van een complete lijst (Jefferson, 1990). Dit versterkt de suggestie dat echt helemaal niemand in z'n eentje kan zorgen voor een nieuwe samenleving op 100 procent duurzame energie en draagt bij aan de suggestie dat het 'samen' gedaan moet worden (zie regel 5).

Door het bouwen aan de nieuwe economie, met nieuwe beroepen en nieuwe banen, op 100 procent duurzame energie te presenteren als iets wat als collectief aangepakt moet worden, wordt geanticipeerd op een mogelijk argument om er niet mee aan de slag te gaan. Dat argument kan zijn dat het idee bestaat dat je in je eentje toch niks bereikt. Dit mogelijke obstakel wordt allereerst ook bevestigd: "niemand kan het alleen". Door te laten zien dat een nieuwe duurzame samenleving wel haalbaar is en dat inderdaad niemand het alleen kan, maar dat het juist samen moet, wordt op dit mogelijke obstakel geanticipeerd en wordt het beeld van een duurzaam Nederland versterkt.

Het volgende fragment laat zien dat een duurzame samenleving wordt gepresenteerd als een feit:

Fragment 3:

1. *Burgers gaan aan de slag met hun huis. In 2030 zijn alle huizen*
 2. *energieneutraal, dus daar is veel werk aan de winkel.*
 3. *Mensen gaan meer auto's delen en minder reizen.*
 4. *Diegenen die een auto houden, wisselen één van de volgende*
 5. *keren hun benzine- of dieselauto in voor een elektrische auto.*
- (Joop.nl, 14/03/2014)

Dit fragment wordt ingeleid door een feitelijke uitspraak. Middels een objectieve bewoording 'gaan' zegt Minnesma dat burgers aan de slag gaan met hun huis. Door dit op een feitelijke wijze te presenteren, wordt vanzelfsprekendheid gesuggereerd. Er lijkt geen discussie over mogelijk te zijn of dit waar is of niet, het is gewoon zo: burgers gaan dat doen. Door deze uitspraak te generaliseren (burgers), heeft de uitspraak op iedereen betrekking, waarmee de impact vergroot wordt: iedereen gaat dit doen.

Ook in de regel daarna wordt een toekomstbeeld geschetst op een feitelijke manier: "In 2030 zijn alle huizen energieneutraal". Dit beeld wordt opnieuw als iets vanzelfsprekends gepresenteerd: dit gaat gebeuren. Ook suggereert de *extreme case formulation* 'alle' dat er geen enkel huis is dat niet energieneutraal is in 2030. Door deze *extreme case formulation* en doordat deze uitspraak als feit wordt gepresenteerd, zet Minnesma de uitspraak kracht bij. Hoewel het feitelijke taalgebruik in regel 1 en 2 bijdraagt aan het aannemelijk maken van het scenario van een 'duurzaam Nederland', wordt de suggestie gewekt dat er nog wel veel moet gebeuren: "dus daar is veel werk aan de winkel". Dit suggereert dat iedereen (alle burgers) de handen uit de mouwen moet steken.

In dit fragment anticipeert Urgenda opnieuw op een mogelijk obstakel: dat men niet weet hoe ze kunnen bijdragen aan een duurzame samenleving. Dit gebeurt door het benoemen van concrete acties: je huis energieneutraal maken, auto's delen, minder reizen, en een elektrische auto gebruiken (zie regel 3 tot en met 5). Deze acties worden gepresenteerd als acties die mensen daadwerkelijk gaan doen. Hier wordt dus weer feitelijke taalgebruik ('gaan', 'wisselen') en generaliserend taalgebruik (mensen) gebruikt, waardoor het als iets vanzelfsprekends wordt

neergezet dat alle mensen deze acties gaan uitvoeren. Hiermee presenteert Urgenda een duurzaam Nederland als realistisch scenario.

Samenvatting en functie van het patroon:

Urgenda presenteert een duurzaam Nederland als een realistisch scenario. Door te laten zien dat een duurzaam Nederland te behalen is, anticipeert Urgenda op een mogelijke beschuldiging die op de loer ligt: luchtfietserij. In de dataset kwam deze term 'luchtfietserij' ook expliciet naar voren. Ook was te zien dat Urgenda deze mogelijke beschuldiging expliciet benoemt: "we zijn juist aan de conservatieve kant gaan zitten, want we willen niet van onrealistisch optimisme beschuldigd worden". In hun verdere berichtgeving stellen zij inderdaad ook veel in het werk om op deze beschuldiging te anticiperen.

Dit wordt gedaan door mogelijke obstakels weg te halen die mensen ervan kunnen weerhouden om bij te dragen aan een duurzame samenleving. Door concrete stappen en resultaten te benoemen op een feitelijke wijze, en door te laten zien dat het als een collectief aangepakt moet worden, worden verschillende obstakels weggenomen (bijvoorbeeld een financieel obstakel). Collectiviteit wordt daarbij vaak als voorwaarde genoemd voor het slagen van een duurzame samenleving. Ook worden alle burgers aangesproken door het veelvuldige generaliserende taalgebruik zoals 'burgers', 'iedereen' en 'mensen'. Hiermee wordt de suggestie gewekt dat alle burgers meewerken aan een nieuwe duurzame samenleving.

Hoewel in dit patroon op verschillende manieren wordt geanticipeerd op mogelijke obstakels, waardoor een duurzaam Nederland als realistisch scenario wordt neergezet, laten we bij het volgende patroon zien dat burgers toch nog de haalbaarheid daarvan in twijfel trekken.

3.2. Patroon 2: ondermijnen haalbaarheid van scenario 'duurzame samenleving in 2030'

Een dominant patroon in de reacties van burgers is het in twijfel trekken van de haalbaarheid van het scenario 'duurzame samenleving in 2030'. Binnen dit patroon is sprake van twee terugkerende discursieve strategieën: het benadrukken van de grootschaligheid van het verduurzamingsproces en daarnaast het ondermijnen van de geloofwaardigheid van het plan van Urgenda. Deze strategieën bespreken we hieronder.

Discursieve strategie 1: het benadrukken van de grootschaligheid van het verduurzamingsproces

Gespreksdeelnemers trekken op verschillende manieren de haalbaarheid van het plan van Urgenda in twijfel. Eén manier waarop dit gebeurt, is door het steeds benadrukken van de grootschaligheid van het verduurzamingsproces. Dit is te zien in het volgende fragment:

Fragment 4:

1. *Voor die ingrijpende (beleids-)operatie, is een grondige*
2. *reorganisatie van onze volkerenorganisatie noodzakelijk.*
3. *Alleen daardoor is het broodnodige verduurzamingsproces*
4. *stevig in te zetten, wat op termijn zal resulteren in een*
5. *duurzaam mondiaal beleid onder VN vlag, waarmee de schrijvende*
6. *(nationale, partijpolitieke én economische belangen overstijgende)*

7. *wereldproblemen adequaat kunnen worden aangepakt. Dat ultieme politieke*
 8. *doel zal nooit gerealiseerd kunnen worden door van ons land*
 9. *een duurzaamheidsproeftuin te maken, als voorbeeld voor*
 10. *andere landen in de wereld. Het heeft namelijk geen enkele zin om*
 11. *van Nederland een oase te maken, in een wereld waarin*
 12. *de verwoestijning dagelijks toeneemt.*
- (NRC Handelsblad, opinie, 07/2007)

In het fragment wordt op verschillende manieren een contrast gecreëerd tussen de door Urgenda gepresenteerde maatregelen en concrete doelstellingen (patroon 1) en de grootschaligheid van het verduurzamingsproces.

Allereerst benadrukt de spreker in dit fragment verschillende keren dat het om zaken op wereldniveau gaat. Zo wordt gesproken over ‘mondiaal beleid’ (regel 5) en ‘wereldproblemen’ (regel 7) waarvoor een ‘ingrijpende operatie’ en een ‘grondige reorganisatie van onze volkerenorganisatie noodzakelijk is’ (regel 1 en 2). Met bijvoeglijk naamwoorden als ‘ingrijpende’ en ‘grondige’ wordt de ernst van de situatie benadrukt. Een ‘grondige reorganisatie van onze volkerenorganisatie’ suggereert dat een enorme, grootschalige verandering op wereldniveau nodig is. Er wordt niet gespecificeerd wat zo’n reorganisatie zou inhouden. Het effect is dat de suggestie wordt gewekt dat het om een dermate groot probleem gaat waar wij als burgers geen invloed op hebben. Daarmee lijkt de haalbaarheid van het plan van Urgenda, waarin het presenteren van concrete maatregelen centraal staat, ondermijnd te worden.

Daarnaast presenteert de spreker informatie op een feitelijke manier met objectieve bewoordingen als ‘er is nodig’, ‘alleen daardoor is’, ‘zal resulteren in’ en ‘zal nooit gerealiseerd kunnen worden’. Met ‘alleen daardoor’ (regel 3) suggereert de spreker dat die ‘grondige reorganisatie’ de enige oplossing is. Ook met ‘dat ultieme politieke doel’ (regel 7 en 8) suggereert de spreker dat dit hét doel is, dat dit de enige manier is om het hoofd te bieden aan de genoemde wereldproblemen. Het presenteren van informatie op een feitelijke manier draagt bij aan de geloofwaardigheid van de boodschap en daarmee aan de overtuigingskracht van de spreker.

Opvallend is ook het gebruik van ‘op termijn’ (regel 4). Door geen concrete tijdsaanduiding te geven vermijdt de spreker op voorhand een ondermijning van de uitspraak. Ook versterkt dit het contrast met het plan van Urgenda waarin een concrete tijdsaanduiding juist centraal staat.

De spreker toont vervolgens dat de geschetste oplossing de ‘nationale, partijpolitieke én economische belangen overstijgende wereldproblemen’ (regel 6 en 7) kan aanpakken. Doordat het een lijst is die bestaat uit drie delen (nationale, partijpolitieke én economische belangen), een zogenaamde *three-part list*, lijkt het een complete lijst te zijn (Jefferson, 1990). De suggestie die hiermee wordt gewekt is dat dit beleid erop gericht is om alle problemen die er bestaan aan te pakken en niet alleen een klein onderdeel (Potter, 1996). Het effect hiervan is dat de claim, dat het hier gaat om een grootschalig proces, versterkt wordt.

Tot slot valt op dat de spreker de door Urgenda gebruikte metafoor ‘duurzaamheidsproeftuin’ (regel 9) verder uitwerkt. Door deze proeftuin te vergelijken met een oase in een wereld waarin de verwoestijning dagelijks toeneemt’ wordt een beeld opgeroepen van verduurzaming in Nederland als een soort kunstgreep die zinloos is (‘heeft namelijk geen enkele zin’) in het licht van de geschetste wereldproblematiek. ‘De verwoestijning’ roept een beeld op van een wereld die hard achteruit gaat.

De spreker toont dus op verschillende manieren de grootschaligheid van het verduurzamingsproces. Hiermee lijkt een contrast gecreëerd te worden met de gepresenteerde maatregelen en het concrete eindresultaat waarover wordt gesproken door Urgenda (patroon 1). Het effect hiervan is dat de haalbaarheid van deze plannen in twijfel getrokken.

Discursieve strategie 2: het ondermijnen van de geloofwaardigheid van de boodschap

Een andere manier waarop de haalbaarheid van het plan in twijfel wordt getrokken is dat deelnemers aan het gesprek steeds de geloofwaardigheid van de boodschap van Urgenda, dat een duurzame samenleving in 2030 haalbaar is, ondermijnen. Dit is bijvoorbeeld te zien in het volgende fragment:

Fragment 5:

1. *Volstrekt onhaalbaar in 2030.*
2. *Wat schattig dat er nog mensen zijn die in sprookjes geloven.*
(Facebook, 15/03/2014)

In de eerste zin wordt allereerst op een feitelijke en expliciete manier de haalbaarheid van het plan ondermijnd. Met de zogenoemde *extreme case formulation* 'volstrekt' wordt extra nadruk gelegd op die onhaalbaarheid (Potter, 1996). Het is onhaalbaar, daar lijkt geen twijfel over mogelijk. In de tweede zin klinkt vervolgens een bepaald sarcasme of ironie door ('wat schattig' en 'in sprookjes geloven'). Het plan van Urgenda wordt neergezet als sprookje en daarmee als fictie en niet realistisch. Het gebruik van 'schattig' suggereert een bepaalde kinderlijkheid of naïviteit. Het effect van de ironische toon is dat daarmee de geloofwaardigheid van deze 'mensen' die hierin geloven wordt ondermijnd. Dit wordt verder versterkt door te spreken over 'dat er nog mensen zijn'. Alsof de realiteit nog tot deze mensen, die in sprookjes geloven, door moet dringen. Ook hiermee lijkt de spreker de geloofwaardigheid van deze mensen en hun ideeën (sprookjes) te ondermijnen. Blijkbaar zien zij de realiteit nog niet onder ogen.

Ook in het volgende fragment is te zien hoe de geloofwaardigheid van de boodschap van Urgenda wordt ondermijnd:

Fragment 6:

1. *Zou te gek zijn, want dit gun ik onze kinderen ontzettend graag.*
2. *Maar zoals het er nu uitziet is dit een utopie aangezien*
3. *Nederland in 2030 niet meer bestaat, maar slechts een provincie van*
4. *de Verenigde Staten van Europa. En nee, ik ben niet depressief oid... verre van!*
(Facebook, 14/03/2014)

Allereerst benoemt de spreker dat hij het 'te gek' zou vinden omdat hij 'dit onze kinderen gunt'. Door in de eerste zin aan te geven dat hij het wel 'te gek' vindt, lijkt hij te anticiperen op een mogelijke beschuldiging dat hij een duurzame wereld niet zou willen. Hiermee lijkt de spreker de geloofwaardigheid te vergroten van de daaropvolgende tegenwerping.

Ook met 'want dit gun ik onze kinderen ontzettend graag' toont de spreker zich als iemand die zich bekommert om de toekomst en de volgende generatie en dus geen korte-termijndenker is. Vervolgens gaat hij verder met 'maar zoals het er nu uitziet'. Het woord 'maar' kondigt een tegenstelling aan waarmee de eerste zin ontkracht wordt. Het zou te gek zijn, *maar* het is niet haalbaar. De spreker geeft aan dat 'zoals het er nu uitziet, dit een utopie is'. Door de woorden

‘zoals het er nu uitziet’ wordt deze uitspraak neergezet als een voorspelling. Het kan nog anders worden, maar zoals het er nu uitziet is dit een utopie. Het effect hiervan is dat de uitspraak hiermee minder stellig wordt neergezet, er is een voorzichtige ondertoon. De spreker suggereert hiermee de uitspraak alleen te doen op basis van de kennis van nu (‘zoals het er nu uitziet’) en voorkomt hiermee een mogelijke beschuldiging, mocht het plan toch wel haalbaar blijken.

Het woord ‘utopie’ suggereert een onmogelijke werkelijkheid, een soort droomsituatie. Het effect is dat hiermee de geloofwaardigheid van het plan van Urgenda wordt ondermijnd. Dit wordt verder versterkt door de stellingname dat ‘Nederland in 2030 niet meer bestaat, maar slechts een provincie van de Verenigde Staten van Europa’ is. Met ‘slechts’ wordt aangegeven dat Nederland niet meer zal zijn dan een provincie en daarmee wordt de suggestie gewekt dat Nederland minder macht of onafhankelijkheid zal hebben. Door Europa te vergelijken met de VS (‘de Verenigde Staten van Europa’) wordt het beeld opgeroepen van Europa als één groot land waarbinnen de verschillende landen geen eigen koers kunnen varen. Ook hiermee wordt de geloofwaardigheid van het plan dat specifiek gericht is op Nederland ondermijnd.

De spreker sluit af met ‘en nee, ik ben niet depressief oid... verre van!’. De spreker lijkt hiermee te anticiperen op een mogelijke suggestie dat hij een pessimist is of iemand die alles negatief ziet. Anderen kunnen hem hier nu niet meer op aanspreken. Dit wordt ook wel *stake inoculation* genoemd waarmee de geloofwaardigheid van een uitspraak wordt vergroot (Potter, 1996). Door aan te geven dat hij deze uitspraak niet doet vanuit een negatieve kijk op de wereld vergroot hij de geloofwaardigheid van de uitspraak: ik zeg het niet omdat ik depressief ben maar omdat het de realiteit is. Hiermee legitimeert de spreker zijn kritiek en daarmee ook het ondermijnen van de geloofwaardigheid van het plan.

Samenvatting en functie van het patroon

Het patroon ‘het ondermijnen van de haalbaarheid van het scenario duurzame samenleving in 2030’ lijkt kritiek op het plan van Urgenda te legitimeren. Door zowel de grootschaligheid van het verduurzamingsproces te benadrukken en de geloofwaardigheid van het plan in twijfel te trekken legitimeren gespreksdeelnemers hun kritiek op Urgenda en het plan. Mogelijk gespreksprobleem dat hierbij speelt, is dat burgers voorkomen te worden aangesproken op het hebben van een negatieve houding in het algemeen. Door aan te geven dat ook zij dit graag zouden willen maar dat het simpelweg niet haalbaar is, anticiperen ze op een mogelijke beschuldiging dat zij zich niet zouden bekommeren om de toekomst of dat zij weggezet zouden worden als simpelweg een ‘pessimist’.

3.3. Patroon 3: constructies van betrokkenheid

Een ander dominant patroon in de reacties van burgers in de data is dat zij betrokkenheid tonen. Ze presenteren zich als betrokken burgers die meedenken over oplossingen voor het probleem van klimaatverandering. Dit doen zij vooral door het presenteren van mogelijkheden en alternatieven voor het opwekken van duurzame energie.

Discursieve strategie: het presenteren van mogelijkheden

Het volgende fragment illustreert hoe burgers zich tonen als betrokken burgers:

Fragment 7:

1. *Het moet mogelijk zijn nog meer energie te winnen,*
 2. *zonder schade aan de natuur, je zou de windmolens*
 3. *als extra energiebron kunnen benutten door er zonnecellen*
 4. *op te plakken, je kan aardwarmte gebruiken, nog betere accu's*
 5. *ontwikkelen en de isolatie van woningen verbeteren,*
 6. *meer zonnecellen op de woningen plaatsen en deze bron*
 7. *van energie verder ontwikkelen, lager in prijs en hoger in opbrengst.*
 8. *Kunnen we nog iets met eb en vloed, een gigantische beweging,*
 9. *waar erg veel energie vrijkomt?*
- (Facebook, 14/03/2014)

Allereerst geeft de spreker aan dat 'het mogelijk moet zijn nog meer energie te winnen, zonder schade aan de natuur'. De spreker zegt niet 'het is mogelijk', maar 'het moet mogelijk zijn'. Dit suggereert een bepaalde onzekerheid. Blijkbaar kan de spreker niet met zekerheid zeggen dat die mogelijkheden er zijn, maar presenteert het wel als waarschijnlijk scenario. De spreker kan er daardoor niet op aangesproken worden een te voorbarige of stellige uitspraak te doen over deze mogelijkheden, hij houdt nog een slag om de arm.

'Nog meer' suggereert dat er al (veel) energie wordt gewonnen maar dat het dus nog meer kan. In het hele fragment wordt steeds gesproken over 'nog meer', 'extra', 'nog betere'. De spreker presenteert de adviezen daarmee als uitbreiding of verbetering van al bestaande technieken en kennis. Dit suggereert een bepaalde toegankelijkheid of gemak, de kennis en technologie is er al en hoeft alleen maar uitgebreid te worden.

Opvallend is ook dat hij noemt 'zonder schade aan de natuur' (regel 2). Hiermee benoemt hij niet expliciet dat het gaat om mogelijkheden op gebied van duurzame energie maar refereert hiernaar op een andere manier. Door te zeggen 'zonder schade aan de natuur' geeft hij als het ware zijn kijk op wat duurzame energiewinning is of zou moeten zijn. Hier lijkt ook een impliciete beschuldiging in te zitten, dat de huidige vormen van energiewinning wel schade aan de natuur toebrengen.

Vervolgens presenteert de spreker een lange opsomming van mogelijkheden voor het winnen van energie. Daarbij presenteert de spreker de mogelijkheden steeds als optioneel en niet als verplichtingen ('je zou kunnen', 'je kan' en 'kunnen we?' in plaats van bijvoorbeeld 'je moet'). Het effect hiervan is dat de keuze om mogelijkheden wel of niet te benutten bij de lezer gelaten wordt. De spreker geeft alleen opties, denkt mee over mogelijkheden maar legt niets op. Hiermee presenteert hij zich als iemand die meedenkt over duurzaamheid zonder iets op te dringen, als iemand die adviseert vanaf de zijlijn.

Aan wie de adviezen gericht zijn wordt niet expliciet gemaakt. Gaat het om de landelijke politiek? Gemeenten? Burgers zelf? Hiermee voorkomt de spreker erop aangesproken te worden onjuiste uitspraken te doen. Zodra hij expliciet zou benoemen dat bijvoorbeeld de gemeente zonnecellen op windmolens moet plakken, zou hij hierop tegengesproken kunnen worden. Door meer adviezen in het algemeen te geven, spreekt hij geen enkele partij persoonlijk aan waardoor de nadruk meer inhoudelijk op de adviezen ligt en niet op de betrokken partijen of verantwoordelijken hiervoor.

Tot slot suggereert de lange lijst van opsommingen dat er mogelijkheden te over zijn. Dit wordt versterkt door de laatste vraag 'Kunnen we nog iets met eb en vloed?' (regel 8). Door het als

vraag te formuleren lijkt de spreker het aan anderen voor te leggen en daarmee een discussie of gesprek te starten. Ook door hier 'we' te gebruiken, in tegenstelling tot de rest van het fragment, wordt het gepresenteerd als gezamenlijk voorstel, iets waar we met z'n allen over na moeten denken.

De spreker presenteert zich hier dus als meedenkend en betrokken burger door allerlei mogelijkheden aan te dragen en tegelijkertijd lijkt hij een oproep te doen aan medeburgers of betrokkenen om ook mee te denken.

Ook het volgende fragment illustreert de manier waarop betrokkenheid wordt geconstrueerd door burgers in het gesprek:

Fragment 8:

1. *Nederland moet meer doen aan schone energie voor nu*
 2. *en in de toekomst. De technieken zijn er maar we kunnen*
 3. *als burger ook voldoende doen. Meer de fiets pakken,*
 4. *Je eigen groente kweken, je eigen compostbak maken*
 5. *enzevoort maar dan moeten we wel allemaal meewerken*
 6. *en dat valt nog niet mee. je kan een begin maken door*
 7. *deze week groen te stemmen bij de gemeenteraadsverkiezingen.*
 8. *Dus stem GROEN mensen.*
- (Facebook, 16/03/2014)

In tegenstelling tot het vorige fragment, waarin adviezen niet als verplichtend werden gepresenteerd, wordt dit fragment met een oproep geopend die tegelijkertijd wordt neergezet als verplichting: 'Nederland moet meer doen aan schone energie'. Ook hier wordt gesproken over 'meer', dus naast wat al gebeurt. Tegelijkertijd lijkt hier een beschuldiging in te zitten, blijkbaar doet Nederland nu dus nog niet genoeg aan schone energie.

Opvallend in dit fragment is dat de spreker benoemt 'wat we als burger kunnen doen' (regel 2 en 3). De burger zelf wordt hier dus expliciet aangesproken. Er wordt een contrast gecreëerd tussen de techniek enerzijds en wat we als burger kunnen doen anderzijds ('de technieken zijn er maar...' regel 2). De maatregelen die worden genoemd ('meer de fiets pakken, je eigen groente kweken' etc. regel 3-4) worden dus gepresenteerd als maatregelen waar geen techniek voor nodig is. Er wordt nadruk gelegd op kleine concrete maatregelen. 'Meer doen aan schone energie' wordt daarmee als toegankelijk en eenvoudig gepresenteerd, iedereen kan het. Dit sluit aan bij de manier waarop Urgenda zich presenteert, door ook mogelijke obstakels uit de weg te nemen (zie patroon 1).

Net als in het vorige fragment wordt ook hier collectiviteit gecreëerd ('maar dan moeten we wel allemaal meewerken' regel 5). Het gaat ons allemaal aan en we zullen allemaal ons steentje moeten bijdragen. Collectiviteit wordt hier als voorwaarde gepresenteerd: een toekomst met schone energie is alleen mogelijk als we allemaal meewerken.

Dat het geen eenvoudige opgave is om iedereen hierbij te betrekken suggereert de spreker met 'dat valt nog niet mee' (regel 6). Tegelijkertijd presenteert hij vervolgens een mogelijkheid om wel bij te kunnen dragen, namelijk door 'groen te stemmen bij de gemeenteraadsverkiezingen'.

Samenvatting en functie van het patroon

In het gesprek over Urgenda en de overgang naar duurzame energie zien we vaak terugkomen dat burgers zich presenteren als betrokken burgers die meedenken over mogelijkheden voor alternatieve energiewinning. Hiermee anticiperen gespreksdeelnemers op een mogelijke beschuldiging, dat zij geen duurzame burgers zouden zijn of niet meedenken over alternatieve mogelijkheden van energiewinning.

We zien dat het construeren van een betrokken identiteit in de dataset vaak gepaard gaat met het benoemen van een gezamenlijke verantwoordelijkheid, we moeten het met elkaar doen. Enerzijds door een beroep te doen op medeburgers om mee te denken, anderzijds om ook tot actie over te gaan door kleine ‘groene’ maatregelen te nemen. De collectiviteit wordt daarmee vaak als voorwaarde gepresenteerd voor een succesvolle overgang naar een duurzame samenleving.

Dit lijkt aan te sluiten bij de manier waarop Urgenda een duurzaam Nederland als realistisch scenario presenteert (patroon 1) en de manier waarop Urgenda urgentie creëert voor duurzaamheid (zie het volgende patroon), waarbij zij vaak collectiviteit als voorwaarde presenteren voor het slagen van het plan. Oftewel, dit plan is alleen haalbaar als we het met z'n allen doen. We kunnen daarom zeggen dat er aansluiting is tussen de manier waarop Urgenda zich presenteert en de manier waarop burgers over dit thema praten onderling.

3.4. Patroon 4: urgentie creëren voor duurzaamheid

Het vierde patroon dat we bespreken is gerelateerd aan de wijze waarop Urgenda zich presenteert en betreft het creëren van urgentie voor duurzaamheid. Uit de uitspraken van Urgenda blijkt dat zij op verschillende manieren urgentie creëren voor duurzaamheid. Hieronder bespreken en illustreren we de drie belangrijkste discursieve strategieën: duurzaamheid als noodzaak presenteren (1), refereren aan (klimaat)ontwikkelingen (2) en een toekomstscenario schetsen (3).

Discursieve strategie 1: duurzaamheid als noodzaak presenteren

De eerste discursieve strategie die wordt toegepast om urgentie te creëren, is duurzaamheid als noodzaak presenteren. Dit gebeurt ook in het volgende fragment, op expliciete wijze:

Fragment 9:

1. *Want duurzaamheid is geen mode, maar noodzaak*
(Haarlems Dagblad, 15/10/2008)

Gesuggereerd wordt, door duurzaamheid af te zetten tegen mode, dat duurzaamheid niet iets is dat wel weer over waait. De spreker maakt expliciet dat het noodzaak is: het moet. Hierdoor wordt urgentie gecreëerd. Zijn claim wordt bovendien naar voren gebracht als feit, door de objectieve bewoording ‘is’, waardoor er geen twijfel over mogelijk lijkt te zijn of deze bewering klopt.

Dit fragment laat dus zien dat duurzaamheid op expliciete wijze als noodzaak wordt gepresenteerd. Dit gebeurt echter ook op meer impliciete wijze, bijvoorbeeld in het volgende fragment:

Fragment 10:

1. *Laat koplopers experimenteren en hun afwijkende,*
 2. *radicale ideeën uitwerken vanuit een overkoepelende visie.*
 3. *Nu is er te weinig urgentie.*
 4. *We gaan het met z'n allen niet redden de komende vijftig jaar*
 5. *als we op de oude manier doorgaan.*
- (Volkskrant, 07/07/2007)

In dit fragment presenteert de spreker een idee over hoe een duurzame samenleving gerealiseerd kan worden (regel 1 en 2). Dat dit idee naar voren wordt gebracht in een gesprek over duurzaamheid, wekt de suggestie dat koplopers met afwijkende en radicale ideeën en een overkoepelende visie, in de ogen van de spreker van belang zijn voor een duurzame samenleving. Hij stelt daarmee de gangbare ideeën over duurzaamheid ter discussie.

Vervolgens benoemt de spreker dat er te weinig urgentie is (regel 3). Dit wordt als feit gepresenteerd. Dat er te weinig urgentie is, daar lijkt geen twijfel over mogelijk. De spreker vervolgt zijn bijdrage met aan te geven dat 'we het met z'n allen niet redden' (regel 4). Hij creëert dus collectiviteit (we, met z'n allen) en suggereert daardoor dat helemaal niemand het gaat redden. Dit is een vergaande consequentie. De situatie wordt op deze manier als ernstig voorgesteld. Het lijkt hierdoor als vanzelfsprekend te worden gepresenteerd dat er iets gedaan moet worden: duurzaamheid is noodzaak.

De spreker maakt in zijn bijdrage ook expliciet om welk tijdsbestek het gaat. We gaan het 'de komende vijftig jaar' niet redden. Dit suggereert dat we er over vijftig jaar niet meer zijn, de ondergang is zelfs al ingeluid. Dit is al snel en impliceert dat snel actie ondernemen noodzakelijk is.

Hij presenteert echter wel een voorwaarde voor dit rampscenario: 'als we op de oude manier doorgaan' (regel 5). Deze formulering suggereert dat we het niet gaan redden, een logische consequentie vormt als we op de oude manier doorgaan. Tevens impliceert dit dat er nog iets mogelijk is: 'we' zouden het wel redden als er een andere, nieuwe wijze gehanteerd wordt. Hij creëert daarmee urgentie voor een andere manier. Hij spreekt bovendien over een 'oude' manier, wat suggereert dat er al een nieuwe manier is. De 'oude' manier lijkt door de wijze waarop het geformuleerd is tot het verleden te behoren.

In bovenstaand fragment wordt duurzaamheid dus als noodzaak gepresenteerd, doordat een bepaalde situatie als ernstig wordt voorgesteld. Dit draagt bij aan het creëren van urgentie. Interessant is dat anderzijds gesuggereerd wordt dat die urgentie er nog niet is: 'nu is er te weinig urgentie'. Dit zagen we vaker terug in onze dataset. Dat dit vaak samengaat, wijst erop dat het creëren van urgentie gelegitimeerd wordt door te benadrukken dat die urgentie momenteel ontbreekt.

Ook in het volgende fragment wordt duurzaamheid als noodzaak gepresenteerd, ditmaal door termen te gebruiken die noodzaak uitdrukken:

Fragment 11:

1. *We staan voor een opgave die vergelijkbaar is*
2. *Aan de inpoldering van de 16^e en 17^e eeuw.*
3. *We moeten echt de alarmklok luiden*
4. *En wie hoor ik daar over? Vrijwel niemand.*
(Volkskrant, 07/07/2007)

In dit fragment wordt de duurzaamheidsopgave eerst vergeleken met de 'inpoldering van de 16^e en 17^e eeuw'. Die impact was destijds groot, dus door deze vergelijking te maken wordt gesuggereerd dat verduurzaming ook een zware opgave zal zijn. Dat deze vergelijking wordt geschetst, zorgt er tevens voor dat je je daar als lezer ook een voorstelling van kan maken. Gesuggereerd wordt dat deze opgave ook daadwerkelijk dezelfde impact zal hebben, gerealiseerd door het feitelijke taalgebruik (We staan...). Bovendien lijkt iedereen voor deze opgave te staan, doordat collectiviteit wordt gecreëerd ('we').

De spreker vervolgt zijn bijdrage met 'we moeten echt de alarmklok luiden' (regel 3). Zowel 'alarmklok' als 'moeten' drukken noodzaak uit. Een alarm suggereert immers een waarschuwing voor een gevaarlijke situatie. 'Moeten' suggereert een verplichting: duurzaamheid is niet langer een keuze. Die suggestie wordt nog extra benadrukt door de toevoeging 'echt'. De opgave die eerder is geschetst, lijkt zijn claim te legitimeren, doordat deze er gelijk aan voorafgaat.

Vervolgens wordt nog een retorische vraag gesteld: 'en wie hoor ik daar over?' (regel 4). Retorische vragen kunnen verschillende functies hebben (Potter, 1996). De functie waarvan hier sprake lijkt te zijn, is een issue adresseren die vervolgens zelf wordt beantwoord. De spreker beantwoordt zijn vraag immers zelf: 'Vrijwel niemand'. Hij suggereert dus dat er bijna geen urgentie is. 'Vrijwel niemand' luidt de noodklok. Ook hier wordt dus, net als in het vorige fragment, benadrukt dat urgentie ontbreekt. En ook hier gaat dit gepaard met het creëren van urgentie (door duurzaamheid als noodzaak te presenteren), wat suggereert dat dit daarbij van belang is.

Discursieve strategie 2: refereren aan (klimaat)ontwikkelingen

Urgentie wordt in onze dataset ook vaak gecreëerd door te refereren aan (klimaat)ontwikkelingen. Bekijk bijvoorbeeld het volgende fragment, waarin gerefereerd wordt aan het veranderende klimaat:

Fragment 12:

1. *Want duurzaam bouwen is hard nodig.*
2. *Het klimaat verandert zo snel,*
3. *dat we echt met een probleem zitten, als we daar met zijn allen*
4. *niet heel snel serieus iets aan doen, vindt Minnesma.*
5. *Iedereen moet de schouders eronder zetten*
6. *om de opwarming van de aarde een halt toe te roepen.*
7. *Alleen dan lukt het.*
(Haarlems Dagblad, 20/10/2008)

Eerst maakt de spreker een claim expliciet: 'duurzaam bouwen is nodig'. Niet een beetje nodig, maar 'hard', waardoor haar claim extra versterkt wordt en urgentie wordt gecreëerd.

Vervolgens refereert Minnesma aan een ontwikkeling: 'het klimaat verandert zo snel' (regel 2).

Ze verwijst naar de snelheid van het veranderende klimaat, waarmee urgentie wordt gecreëerd voor actie en haar claim 'want duurzaam bouwen is hard nodig' wordt gelegitimeerd. Die urgentie wordt ook gecreëerd in regel 3, waarin wordt gesteld dat we dan echt met een probleem zitten. 'Echt' wekt de suggestie dat het serieus is, door de collectiviteitsconstructie 'we' wordt een beeld opgeroepen van een probleem dat voor iedereen geldt.

Gesuggereerd wordt dat dit scenario werkelijkheid wordt 'als we daar met zijn allen niet heel snel serieus iets aan doen' (regel 3 en 4). Dit impliceert tegelijkertijd dat het probleem nog voorkomen kan worden. Collectiviteit (we, met zijn allen) wordt daarbij naar voren gebracht als voorwaarde. Als niet iedereen bijdraagt, lukt het niet. Het effect hiervan is dat iedereen hiermee wordt aangesproken en verantwoordelijk wordt gemaakt. Bovendien wordt naar voren gebracht dat er 'snel' iets moet gebeuren. Die snelheid wordt nog extra bekrachtigd door de *maximisation* 'heel' (Potter, 1996). Hierdoor wordt urgentie gecreëerd. Ook de toevoeging 'serieus' draagt daar aan bij.

In de zin erna (regel 5) wordt eveneens de suggestie gewekt dat dat een bijdrage van iedereen voorwaardelijk is om het doel dat geschetst wordt, de opwarming van de aarde een halt toe roepen. De spreker maakt immers expliciet dat 'iedereen de schouders eronder moet zetten om de opwarming van de aarde een halt toe te roepen' en dat het 'alleen dan lukt'. Ook hier is dus sprake van generaliserend taalgebruik, waarmee iedereen aangesproken en verantwoordelijk gemaakt wordt.

Dit fragment laat dus zien dat op verschillende manieren urgentie wordt gecreëerd, onder andere door te refereren aan (klimaat)ontwikkelingen die suggereren dat er iets moet gebeuren. Collectiviteit wordt daarbij als voorwaarde voor het slagen van een duurzame samenleving aangedragen.

Ook in het volgende fragment wordt urgentie gecreëerd doordat gerefereerd wordt aan meerdere ontwikkelingen: klimaatveranderingen en grondstoffen die 'toch echt een keer op' raken:

Fragment 13:

1. *'Mensen moeten een andere levenshouding aannemen.*
2. *Maar we worden gedwongen door de klimaatveranderingen.*
3. *En de grondstoffen raken toch echt een keer op.*
4. *En in korte tijd is veel mogelijk.*

(Trouw, 17/10/2007)

De spreker claimt eerst dat 'mensen', ze maakt het dus algemeen, een andere levenshouding moeten aannemen. Ze heeft het over 'moeten', wat suggereert dat er geen andere optie mogelijk is. Vervolgens wordt hiervoor een reden aangedragen: ze stelt dat we gedwongen worden door klimaatveranderingen. 'Gedwongen' suggereert dat de klimaatveranderingen ons verplichten om te veranderen, het is niet langer een keuze. Hierdoor wordt urgentie gecreëerd. Ze creëert bovendien collectiviteit 'we worden gedwongen', wat suggereert dat iedereen daartoe gedwongen wordt.

Extra urgentie wordt gecreëerd doordat ook nog aan een andere ontwikkeling wordt gerefereerd: het opraken van grondstoffen. De spreker brengt naar voren dat deze 'toch echt' een keer op raken. 'Toch' wordt doorgaans gebruikt om aan te geven dat een bepaald idee tegen

de verwachting of de algemene tendens ingaat (Foolen, 2006). In dit geval lijkt die tendens te zijn dat de grondstoffen niet opraken. 'Echt' suggereert bovendien dat het een serieuze zaak is. Dit draagt ook bij aan het creëren van extra urgentie.

De spreker eindigt zijn bijdrage met te benadrukken dat het kan, ook op heel korte termijn: 'in korte tijd is veel mogelijk'. Dat deze uitspraak volgt kort na haar bewering over een andere levenshouding, suggereert dat dit daaraan te relateren valt. De haalbaarheid van een andere levenshouding aannemen wordt dus onderstreept. Interessant is dat burgers die haalbaarheid bij patroon 2 juist in twijfel trekken. De burgers en Urgenda vinden elkaar dus niet op dat punt.

Discursieve strategie 3: een toekomstscenario schetsen

De laatste discursieve strategie die we bespreken, betreft een toekomstscenario schetsen. Dit toekomstscenario suggereert dat actie ondernemen nodig is en creëert zodoende urgentie. Bekijk bijvoorbeeld het volgende fragment:

Fragment 14:

1. *Kijk wat er op ons afkomt. Over 30 jaar, in 2037:*
 2. *een miljoen meer mensen, twee keer zoveel vrachtauto's,*
 3. *50 procent meer personenauto's,*
 4. *drie keer zoveel vliegtuigen die op Schiphol landen,*
 5. *een op de twee mensen is ouder dan 50 jaar,*
 6. *een op de 100 is 100 jaar of ouder, een kwart is ouder dan 65,*
 7. *de helft van de allochtonen woont in steden,*
 8. *eenderde van de bevolking is allochtoon.*
 9. *'En daar krijgen we nog de klimaatverandering en wateropgave overheen.*
 10. *Als je dat tot je laat doordringen, kun je nooit zeggen*
 11. *dat je er met het huidige beleid wel komt als we maar meer samenhang nastreven.*
 12. *Dat gaat echt niet'.*
- (Volkskrant, 07/07/2007).

Rotmans roept in dit fragment de lezer op een beeld te vormen van de toekomst, gerealiseerd door de uitspraak 'kijk wat er op ons afkomt' (regel 1). Vervolgens anticipeert hij op deze toekomst, door te verwijzen naar 'over 30 jaar, in 2037' en een aantal voorspellingen te doen in de vorm van een opsomming. Er worden verschillende voorspellingen opgesomd die door het gebruik van concrete aantallen en jaartallen grote veranderingen suggereren. Deze ontwikkelingen hebben niet enkel betrekking op duurzaamheid. Door ook deze ontwikkelingen te schetsen en vervolgens 'klimaatveranderingen' te noemen, die daar nog 'overheen' komen (regel 9), wordt klimaatverandering als extra ernstig naar voren gebracht. Immers, als alleen gerefereerd zou worden aan klimaatveranderingen, zou de situatie minder ernstig zijn geweest. Er speelt heel veel, zo is de suggestie. Hierdoor wordt de ernst van de situatie benadrukt en urgentie gecreëerd voor veranderingen en meer duurzaamheid. Hij presenteert zich tevens als expert, door zijn betoog te onderbouwen met cijfers bijvoorbeeld. Daarmee maakt hij zijn verhaal geloofwaardiger.

Hij maakt in zijn betoog het toekomstbeeld bovendien concreet, door concrete aantallen en jaartallen te noemen. Het effect hiervan is dat iedereen zich een beeld kan vormen van de situatie toekomst in 2037. Het toekomstbeeld wordt bovendien als feit gepresenteerd, wat bijdraagt aan de aannemelijkheid van de voorspellingen.

De spreker vervolgt zijn bijdrage met een formulering die logica suggereert (regel 10-11). Als je het tot je laat doordringen, is het logisch dat je tot de conclusie komt dat het huidige beleid niet volstaat en dat het dus anders moet, zo is de suggestie. De suggestie die andersom gewekt wordt is ook interessant: als je zegt dat het huidige beleid volstaat, dan heb je de toekomstige ontwikkelingen niet tot je laten doordringen. Dit impliceert tevens een beschuldiging: je bent je onvoldoende bewust van hoe de toekomst eruit gaat zien. Het huidige beleid wordt daardoor tevens ondermijnd. Gesuggereerd wordt immers dat samenhang alleen niet voldoende is. Rotmans legt nogmaals nadruk op deze suggestie, door zijn uitspraak 'dat gaat niet' (regel 12). De toevoeging 'echt' draagt hier ook aan bij.

Door zijn claim, en door daarbij te verwijzen naar het toekomstbeeld dat zijn claim legitimeert, creëert Rotmans in dit fragment dus urgentie.

Samenvatting en functie van het patroon

We hebben bij dit patroon laten zien dat Urgenda urgentie creëert voor duurzaamheid. Het patroon wordt gekenmerkt door drie terugkerende strategieën: duurzaamheid als noodzaak presenteren (1), refereren aan (klimaat)ontwikkelingen (2) en een toekomstbeeld schetsen (3).

Door het creëren van urgentie worden burgers bewust gemaakt van de duurzaamheidsopgave. Tevens legitimeert Urgenda hiermee haar bestaan en haar rol in de dialoog. Dat voortdurend urgentie gecreëerd wordt door Urgenda, dat bekend staat als een succesvol initiatief, wijst erop dat dit van belang is voor een overgang naar een duurzame samenleving. Zonder het creëren van urgentie verloopt die overgang wellicht minder succesvol. Het creëren van urgentie wijst er tevens op dat die urgentie er momenteel onvoldoende is. Onze analyse laat ook een impliciete beschuldiging richting burgers zien. Gesuggereerd wordt dat de ontwikkelingen en de opgave onvoldoende tot hen doordringen en dat burgers de urgentie dus niet zien.

Interessant is dat urgentie wordt gecreëerd, maar dat anderzijds ook wordt gezegd: die urgentie is er nog niet. Dat dit vaak in combinatie met elkaar voorkomt, wijst erop dat benadrukken van het ontbreken van urgentie, van belang is bij het creëren ervan. Tevens rechtvaardigt dit het steeds benadrukken van die urgentie. De rol van collectiviteitsconstructies bij dit patroon is ook interessant. Urgenda creëert veelvuldig collectiviteit, bijvoorbeeld door generaliserend taalgebruik. Collectiviteit wordt naar voren gebracht als voorwaarde voor een duurzame samenleving. De suggestie is dat iedereen moet bijdragen, anders lukt het niet. Het effect hiervan is dat iedereen wordt aangesproken: iedereen wordt verantwoordelijk gemaakt en urgentie wordt ook bij iedereen gecreëerd.

4. Conclusie

In het vorige hoofdstuk zijn de resultaten van onze discoursanalyse beschreven. Uit de resultaten kunnen een aantal conclusies worden getrokken, die in dit hoofdstuk worden besproken. De centrale vraagstelling die we hebben geprobeerd te beantwoorden, luidt:

Hoe wordt de interactie rond Urgenda vormgegeven in de periode van maart 2007 tot en met juni 2015?

De centrale vraag valt uiteen in de volgende twee deelvragen:

1. Welke dominante patronen zien we terug in de conversaties en welke functie(s) vervullen deze voor de partijen die het patroon naar voren brengen?
2. Welke gespreksdilemma's kunnen uit de conversaties worden geïdentificeerd?

In dit hoofdstuk schetsen we allereerst kort de interactie rond Urgenda (4.1). Daarna bespreken we de patronen die geïdentificeerd zijn en gaan we in op de functies van deze patronen (4.2). In de derde paragraaf beschrijven we de belangrijkste gespreksdilemma's in de interactie (4.3) en tot slot gaan we kort in op het te ontwikkelen energiecommunicatie-instrument (4.4).

4.1. Interactie rondom Urgenda

Uit de dataset werd al gauw duidelijk dat er niet veel interactie was tussen Urgenda en de burgers onderling. Op Twitter was wel enige interactie te zien, maar dit waren voornamelijk berichten waarin initiatieven worden aangedragen om te bezoeken tijdens een regiotour. Urgenda reageert daar vaak op dezelfde manier op door mensen te bedanken voor hun ideeën en hen te vragen die ideeën te mailen naar een bepaald e-mailadres. Er wordt verder niet inhoudelijk op de tweets ingegaan.

Patronen vanuit de burgers zijn vooral tot stand gekomen uit berichten op Facebook en uit de reacties van burgers op artikelen waarin Marjan Minnesma aan het woord is. In die discussie praat alleen de burger, Urgenda komt verder niet meer aan het woord. Patronen gerelateerd aan Urgenda komen vooral uit nieuwsartikelen.

4.2. Patronen in de interactie

Binnen dit onderzoek zijn een aantal dominante patronen geïdentificeerd. Zoals uit de inleiding al duidelijk werd, spreken we van patronen als herhaaldelijk geput wordt uit een bepaald type argument. De volgende patronen zijn geïdentificeerd:

1. Duurzaam Nederland als realistisch scenario presenteren (*Urgenda*)
2. Ondernemen haalbaarheid van scenario 'duurzame samenleving in 2030' (*burgers*)
3. Constructies van betrokkenheid (*burgers*)
4. Urgentie creëren voor duurzaamheid (*Urgenda*)

Bij het eerste patroon, gerelateerd aan de wijze waarop Urgenda zich presenteert, hebben we laten zien dat Urgenda laat zien dat een duurzaam Nederland reëel is. Overkoepelende strategie

binnen dit patroon is het *anticiperen op mogelijke obstakels* die mensen ervan kunnen weerhouden om bij te dragen aan een duurzame samenleving. Door concrete stappen en resultaten te benoemen, en door te laten zien dat een duurzame samenleving tot stand kan komen als het als collectief wordt aangepakt, worden verschillende obstakels op voorhand weggenomen. Hierdoor wordt een duurzaam Nederland als realistisch scenario neergezet.

Het tweede patroon is een patroon in de reacties van de burgers. Hier wordt juist de haalbaarheid van het scenario 'duurzame samenleving in 2030' in twijfel getrokken. Door de grootschaligheid van het verduurzamingsproces te benadrukken en de geloofwaardigheid van het plan in twijfel te trekken, legitimeren gespreksdeelnemers hun kritiek op Urgenda en het plan.

Patroon 3 illustreert dat burgers betrokkenheid tonen. Burgers laten zien mee te denken over het probleem van klimaatverandering door het presenteren van mogelijkheden en alternatieven voor het opwekken van duurzame energie. Vaak wordt in dit patroon collectiviteit gecreëerd: een duurzame samenleving is alleen mogelijk als iedereen meewerkt.

Het vierde patroon laat zien dat Urgenda urgentie creëert voor duurzaamheid. Dit patroon komt tot stand door drie terugkerende discursieve strategieën: duurzaamheid als noodzaak presenteren, refereren aan (klimaat)ontwikkelingen en een toekomstscenario schetsen. Door urgentie te creëren voor duurzaamheid worden burgers bewust gemaakt van de duurzaamheidsopgave. Ook legitimeert Urgenda hiermee haar bestaan en haar rol in de dialoog. Dat Urgenda herhaaldelijk urgentie creëert, wijst erop dat dit van belang kan zijn voor een overgang naar een duurzame samenleving.

Bij patroon 4 hebben we ook laten zien dat Urgenda een impliciete beschuldiging uit richting de burgers. De suggestie wordt gewekt dat zij nog onvoldoende de realiteit (van klimaatverandering en de gevolgen) onder ogen zien. Interessant is dat bij patroon 2 een soortgelijke beschuldiging wordt geuit, maar dan door de burgers. Er wordt hier gesuggereerd dat mensen, die geloven dat een duurzame samenleving in 2030 haalbaar is, de realiteit niet onder ogen zien. Hoewel het hier gaat om een andere realiteit, zien we steeds dat het niet onder ogen zien van de realiteit een belangrijk thema is dat regelmatig terugkomt, zowel in uitspraken van Urgenda als in uitspraken door burgers die de haalbaarheid in twijfel trekken.

Wat opvallend is, is dat collectiviteit een grote rol speelt binnen drie patronen. We zagen bijvoorbeeld dat het construeren van een betrokken identiteit (zie patroon 3) gepaard gaat met het benoemen van een gezamenlijke verantwoordelijkheid. De collectiviteit wordt hier als voorwaarde gepresenteerd voor een succesvolle overgang naar een duurzame samenleving. Dit is ook terug te zien bij patroon 1 en 4. Gesuggereerd wordt dat het plan haalbaar is, maar dat we het wel met z'n allen moeten doen. Zowel Urgenda als de burgers benadrukken deze voorwaarde. Er is dus aansluiting tussen de manier waarop Urgenda zich presenteert en de manier waarop burgers over dit thema praten. Het creëren van collectiviteit kan dan ook van belang zijn bij de acceptatie van nieuwe energie-initiatieven.

4.3. Gespreksdilemma's in de interactie

Zoals eerder besproken werd, heeft een spreker per definitie een zogenaamd gespreksdilemma (bijvoorbeeld: de onschuld van de spreker staat op het spel) (Klarenbeek, Stinesen & Hartog,

2014). Al pratende passen we strategieën toe om aan dat dilemma tegemoet te komen. Uit de dataset is gebleken dat ook hier voor gespreksdeelnemers iets op het spel staat. Eerst bespreken we gespreksdilemma's van Urgenda, daarna die van de burgers.

Urgenda

Bij patroon 1 is laten zien dat Urgenda een duurzaam Nederland als realistisch scenario presenteert. Door dit veelvuldig en op verschillende manieren te doen, anticipeert Urgenda op een mogelijke beschuldiging: 'luchtfietserij'. Urgenda kan ervan beschuldigd worden dat hun plan niet te behalen is. Door op voorhand mogelijke obstakels weg te nemen die mensen ervan kunnen weerhouden om met duurzame energie aan de slag te gaan, kunnen zij die tegenwerpingen niet meer gebruiken. Mogelijke argumenten waar Urgenda aan tegemoet komt, zijn dat het te duur is, dat men niet weet hoe, of dat je in je eentje toch niks kan bereiken

Burgers

Ook al verricht Urgenda veel werk om de beschuldiging van luchtfietserij te voorkomen, uit patroon 2 blijkt toch dat burgers de haalbaarheid van het plan in twijfel trekken. Door echter aan te geven dat zij ook graag een duurzame samenleving willen, anticiperen zij op de mogelijke beschuldiging dat ze zich niet zouden bekommeren om de toekomst en voorkomen zij te worden weggezet als pessimist.

Bij het derde patroon wordt door de burgers geanticipeerd op de mogelijke beschuldiging dat ze geen duurzame burgers zouden zijn. Dit doen zij door zich te presenteren als betrokken burgers die meedenken over alternatieve energiewinning.

4.4. Energiecommunicatie-instrument

Dit onderzoeksrapport maakt deel uit van het project 'Frames met Energie' waarbij het lectoraat Communication & Sustainable Society een energiecommunicatie-instrument ontwikkelt. Met dit instrument kunnen hoogbetrokken burgers, bestuurders en beleidsmakers op energietransitiegebied effectiever opereren. De gevonden gesprekszorgen en inzichten die hierboven zijn besproken, worden verwerkt in het te ontwikkelen instrument.

Referenties

- Dekker, V. (11 november, 2015). Vijf jaar zin in zon dankzij Urgenda. Trouw. Geraadpleegd op 19 juli 2016, van <http://www.trouw.nl/tr/nl/5151/Vincent-wil-zon/article/detail/4183741/2015/11/11/Vijf-jaar-zin-in-zon-dankzij-Urgenda.dhtml>
- Edwards, D. (1997). *Discourse & Cognition*. London: Sage
- Foolen, A. (2006). Polysemy patterns in contrast: The case of Dutch *toch* and German *doch*. In Aijmer, K. & Simon-Vandenberg, A. (Eds.), *Pragmatic markers in contrast*, p.59-72). Leiden: Brill.
- Jefferson, G. (1990). List construction as a task and resource. *Interaction competence*, 63-92.
- Klarenbeek, A., Stinesen, B., & Hartog, J. (2014). *DaB: Handreiking Discours Analyse*. Amsterdam: Mart. Spruijt.
- Pomerantz, A. (1986). Extreme Case Formulations: A Way of Legitimizing Claims. *Human Studies*, Vol. 9, No. 2/3, Interaction and Language Use, 219-229
- Potter, J. (1996). *Representing Reality. Discourse, Rhetoric and Social Construction*. Londen: Sage.
- Urgenda. Geraadpleegd op 19 juli 2016, van <http://www.urgenda.nl/>